

19 червня. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/19/224784/>. – Назва з екрана.

2. Про освіту : Закон України від 5 верес. 2017 р. № 2145-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2017. – № 38/39. – Ст. 380. – Текст доступний в Інтернеті: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

S. V. Lapaenko,
PhD, Senior Researcher, Acting
Scientific Secretary of the V. O.
Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

The Law of Ukraine On Education: the Main Directions of Education Reform

The article covers the main directions of education reforms under a new Law On Education: a new content of education aimed at formation of competences; a new school teacher who uses modern teaching methods and is able to realise a pedagogy of partnership; a new modern system of school management; a new educational environment.

Key words: the Law of Ukraine On Education, reform, competences, adult education and professional development, forms of education, components and levels of education, academic honesty.

УДК 373.5.041: 025.2

DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2018-1-91-98>

I. A. Мося,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник відділу
науково- технічного забезпечення та
впровадження комп'ютерних
технологій ДНПБ України ім. В. О.
Сухомлинського, м. Київ, Україна

Формування самоосвітньої компетентності учнів засобами бібліотечних ресурсів

У статті розглянуто проблему оновлення функцій і завдань сучасної бібліотеки навчального закладу, що зумовлює необхідність визначення продуктивних факторів, умов і технологій розвитку інтелектуального потенціалу учнів засобами бібліотечних ресурсів. Виділено основні прогресивні напрями бібліотечної роботи з формування самоосвітньої компетентності учнів, подано структурно-логічну схему організації самоосвітньої діяльності учня як комплекс вимог і умов, що постають перед учнем і становлять зміст предмета його самоосвіти, схарактеризовано структурні компоненти самоосвітньої

компетентності учня (мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, організаційний та особистісно-рефлексивний).

Ключові слова: бібліотека навчального закладу, функції, самоосвітня компетентність, учень, компоненти, технології.

Постановка проблеми. Нині бібліотека навчального закладу має бути частиною освітньо-інформаційного простору, середовищем, що функціонує як культурно-просвітницька й науково-освітня установа та забезпечує акумуляцію і широкий доступ зацікавлених осіб до документально-інформаційних ресурсів [4]. З цих позицій надзвичайно важливо кардинально переосмислити роль, місце, функції та завдання сучасної бібліотеки гімназії, ліцею, шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, професійно-технічних навчальних закладів тощо. Мова йде про можливість розширення діапазону діяльності бібліотек за рахунок інноваційно-комунікаційних технологій (використання мережевих технологій, створення власного сайту, електронний пошук інформації тощо), що забезпечить суттєву модернізацію усіх складових інформаційно-бібліотечного середовища. З огляду на це важливого значення для педагогічної теорії набувають педагогічні фактори, умови технології формування самоосвітньої компетентності учнів засобами бібліотечних ресурсів.

Цілком зрозуміло, що такі модернізаційні зміни інформаційно-бібліотечного простору мають істотно змінити статус бібліотеки, перетворити її на центр пізнавального розвитку учнів, умову продуктивного формування їхніх інформаційно-освітніх потреб і мотивів.

У педагогічній теорії й практиці нині переосмислюється роль бібліотеки в діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. Попри розмаїття підходів домінує думка про те, що бібліотека, володіючи значним потенціалом інформаційно-освітніх ресурсів, має стати медіацентром, підрозділом, який функціонально забезпечує відкритий і повноцінний доступ до інформації, цілеспрямовано формує мотивацію самоосвітньої діяльності учнів і педагогів через надання певних інформаційних ресурсів – книжних, електронних посібників, електронних довідників, відеопрезентацій, періодики тощо.

Однак не можна стверджувати, що такі модернізаційні зміни відбуваються самі собою. Тому проблема створення дієвого інформаційно-освітнього середовища, обґрунтування продуктивних напрямів, форм і технологій інноваційної діяльності бібліотеки навчального закладу щодо розвитку особистості вихованців є вкрай актуальною.

Актуальність наукових досліджень. Домінантною ідеєю компетентнісної освіти є підготовка всебічно розвинутої особистості засобами

творчо-дієвого навчання. Тож сучасні педагогічні технології мають бути спрямовані не лише на формування високого рівня знань, умінь і навичок випускників навчальних закладів, а й на виховання у них відповідальності, ініціативи, вольових якостей, здатностей самостійно опановувати нові галузі знань [3].

Підвищений інтерес до самоосвіти серед учених почав виявлятися ще у 60-70-ті роки ХХ ст. і триває до цього часу. Причину цього ми вбачаємо у тому, що самоосвітня діяльність людини займає домінуючі позиції серед інших видів діяльності. Вивченню самоосвіти приділяли увагу такі науковці, як М. Скаткін, Б. Єсіпов, Г. Закіров, І. Наумченко, Л. Аристова, А. Айзенберг, А. Авдєєв, Г. Коджаспірова, М. Князева та ін.

Проблему формування самоосвітньої компетентності досліджували Н. Бухлова, М. Косенко, Н. Кубракова, Г. Марковець, І. Наумченко, В. Скарць, В. Шпак та ін. Особливу увагу дослідники приділяли висвітленню питань готовності до самоосвітньої діяльності, пошуків шляхів її формування (О. Малихіна, Г. Серикова, Н. Терещенко та ін).

Визначено, що самоосвітню компетентність слід розглядати як фактор соціальної конкурентоспроможності випускника, оскільки вона дає можливість здобути якісну освіту, опанувати професію, досягти необхідної кваліфікації, у разі потреби змінити спеціальність. Однак поза увагою вчених залишилися важливі наукові аспекти розвитку самоосвітньої компетентності учнів засобами додаткових форм організації навчання, зокрема засобами інформаційно-освітнього середовища бібліотеки навчального закладу.

Мета статті – на основі з'ясованих теоретичних засад модернізації діяльності сучасної бібліотеки навчального закладу визначити перспективні методи, форми, технології розвитку самоосвітньої компетентності учнів в умовах бібліотечного інформаційно-освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження застосовано комплекс теоретичних (аналіз, синтез, конкретизація, узагальнення) методів для уточнення сутності досліджуваного феномену, конкретизації перспективних напрямів інноваційної діяльності бібліотеки на вітчизняному освітньому полі та емпіричних (вивчення передового досвіду бібліотечної роботи, спостереження, бесіди) для визначення продуктивних методів, форм і технологій розвитку самоосвітньої компетентності учнів в умовах бібліотечного інформаційно-освітнього середовища.

Результати педагогічних досліджень свідчать про те, що нині в арсеналі роботи бібліотеки навчального закладу змінюються узвичаєні форми діяльності бібліотекарів, виділяються такі основні прогресивні напрями їхньої роботи:

- інформаційно-бібліографічне забезпечення навчально-виховного процесу;
- розвиток творчого потенціалу учнів через залучення до роботи з книгою, формування іміджу обізнаної людини;
- активізація інтелектуального потенціалу учнів з обмеженими можливостями, корекція їхньої поведінки, забезпечення соціальної адаптації та соціалізації шляхом спілкування з книгою;
- залучення учнів до використання комп'ютера у здобутті нових знань;
- формування в учнів умінь самостійної роботи з книгою, прийомів пошуку інформації засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Розвиток інтелектуального потенціалу учнів стає спільним завданням бібліотеки й навчального закладу. Саме аспект розвитку творчого потенціалу особистості учня, його самоосвітніх можливостей має бути в центрі уваги не лише адміністрації школи, а й насамперед кожного бібліотечного працівника.

Проте вітчизняна педагогічна практика переконує, що системно-послідовне формування «умінь навчатися», педагогічно правильна організація самоосвіти й самовиховання майбутніх кваліфікованих робітників як педагогічні умови сьогодні забезпечуються недостатньо. Йдеться про те, що, по-перше, самоосвітні процеси мають бути науковокерованими, а по-друге – уміннями навчатися учні мають цілеспрямовано оволодівати вже з перших днів навчання в навчальному закладі.

Сьогодення вітчизняної освіти пов'язано з модернізацією педагогічного процесу на засадах нової освітньої концепції – компетентнісного підходу. Загальновизнано, що методологія компетентнісного підходу в освіті ґрунтується на концептуальній ідеї заміни усталеного роками репродуктивного навчання творчо-дієвим, що має сприяти не лише оволодінню знаннями, уміннями та навичками, а й особистісному розвитку тих, хто навчається, формуванню системи соціокультурних потреб, цінностей суспільного життя. Таким чином, особливість такого підходу полягає в тому, що він не обмежується обсягами знань, умінь і навичок, а спрямований на всебічний, цілісний розвиток особистості. Важливо дати відповідь на питання: як практично реалізовувати положення компетентнісної освіти?

Компетентнісний підхід, спрямований на досягнення освітніх результатів, є продуктивною, визнаною у світовому просторі освітньою методологією, а компетентність – новою одиницею виміру освіченості людини, де увага акцентується на результатах навчання, здатності особистості діяти в різних нестандартних ситуаціях, творчо застосовуючи здобуті знання, уміння й

навички. З позицій компетентнісного підходу основним безпосереднім результатом освітньої діяльності є формування компетентностей особистості, однією з яких є самоосвітня. На перевагу самоосвітньої підготовки перед іншими формами навчальної діяльності звертав увагу видатний український педагог В. Сухомлинський. Відомий педагог і гуманіст приділяв вихованню самоосвіти надзвичайно велику увагу: «Знання, здобуті самоосвітою, дуже міцно зберігаються в пам'яті... У процесі самоосвіти формуються індивідуальні риси особистості, виробляється індивідуальний стиль розумової праці» [5].

Сьогодні немає потреби переконувати педагогічний загал у важливості розробки й впровадження в педагогічну практику більш досконалих методик навчання, що забезпечують підвищення якості навчального процесу, сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, розвиток їх розумових здібностей. У вирішенні цієї проблеми значна роль відводиться формуванню у них умінь і навичок самостійного мислення та практичного застосування знань. Важливим є і формування навичок самостійного розумової праці. Адже які б знання і в якому обсязі не здобували учні, ці знання мають незворотну тенденцію застарівати, відставати від потреб життя. Де ж вихід? Вихід у реалізації завдання – навчити учнів вчитися самостійно, здобувати знання з різних джерел інформації самостійно, оволодіти якомога різними видами і прийомами самостійної роботи. І в цьому велику роль відіграє саме бібліотека. Як свідчить практика, сьогодні бібліотека перетворюється на інноваційну установу, своєрідний інформаційно-культурний центр, спрямований на цілеспрямоване формування самоосвітніх можливостей учнів, розвиток інформаційної культури та методичної компетентності педагогів.

Самостійна розумова праця, самовиховання і самоосвіта заслуговують на першочергову увагу вже тому, що тут закладено активну, продуктивну роль того, хто навчається. Зазначимо, що «само» – означає «працюю сам».

Відома дослідниця проблем самоосвіти Н. Бухлова пропонує розглядати самоосвітню діяльність як сукупність декількох «само» [1]:

- самооцінка – уміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – уміння враховувати свої якості;
- самовизначення – уміння обирати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомлювати свої інтереси;
- самоорганізація – уміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце і діяльність;
- самореалізація – уміння реалізовувати свої можливості;
- самокритичність – уміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;

- самоконтроль – здатність контролювати свою діяльність;
- саморозвиток – уміння аналізувати результати самоосвіти.

У процесі обговорення проблем самоосвіти учнів з директорами, заступниками директорів з навчальної, методичної та виховної роботи, бібліотекарями, викладачами загальноосвітніх і спеціальних дисциплін у Дніпропетровській, Київській областях, м. Києві, науковцями Інституту професійно-технічної освіти НАПН України більшість учасників опитування висловили думку щодо необхідності спеціально організованого додаткового навчання учнів для формування здатності самостійного оволодіння знаннями, розвитку власних пізнавальних здібностей.

Структурно-логічну схему організації самоосвітньої діяльності учнів подано на рис. 1.

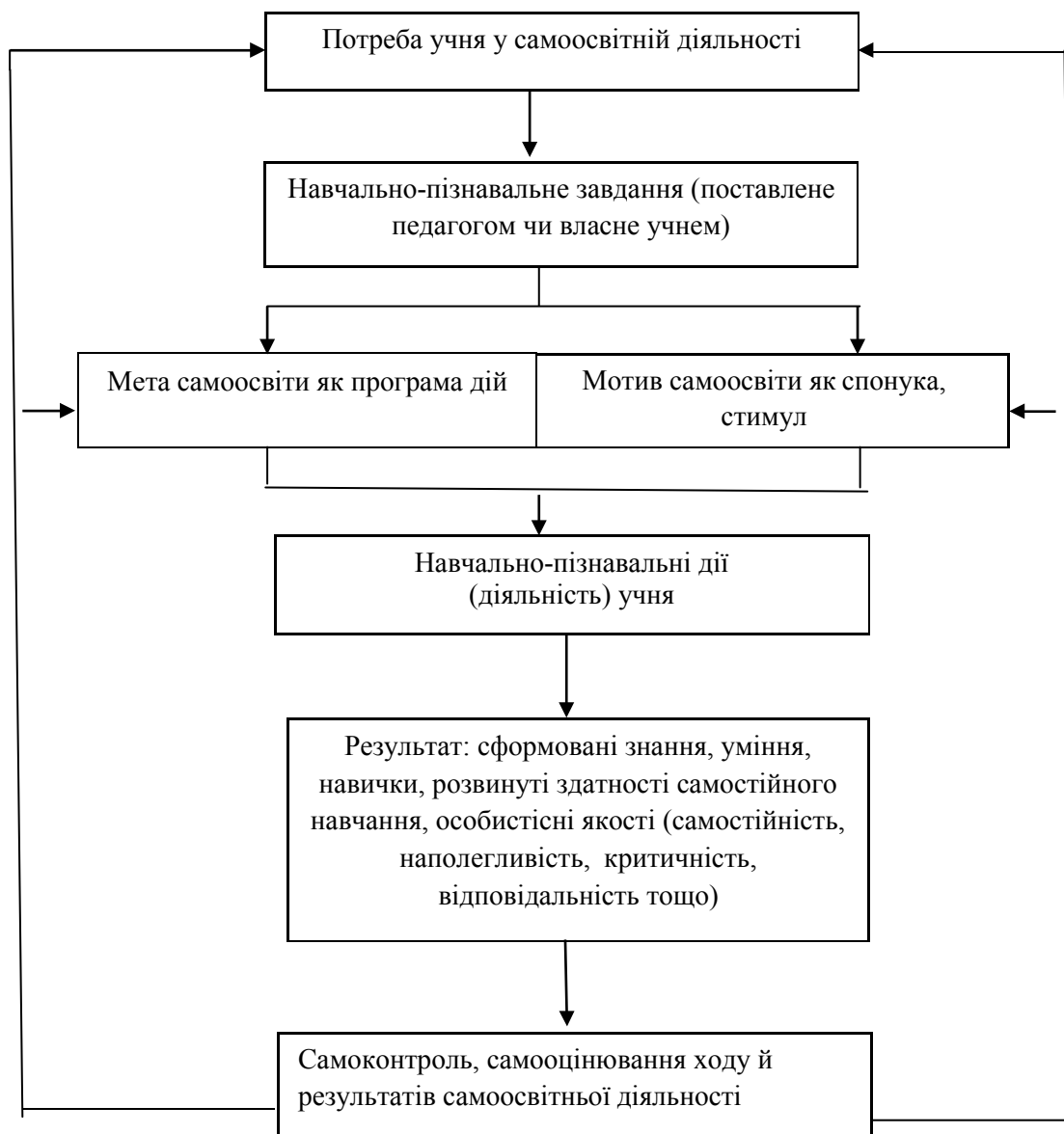

Рис. 1. Структурно-логічна схема організації самоосвітньої діяльності учня

Відповідно до наведеної схеми можна стверджувати, що потреба в самостійному оволодінні знаннями в процесі виконання учнем навчального завдання перетворюється на мотив самоосвітньої діяльності. Паралельно з мотивом виникає мета – уявний результат, програма дій учня. Важливим при цьому є цілепокладання як процес постановки суб'єктом завдань своєї діяльності. Провідною формою цілепокладання у самоосвітній діяльності є прийняття навчальних завдань [2]. Доречно нагадати, що навчальне завдання – це комплекс вимог і умов, які ставляться перед учнем і становлять зміст предмета його самоосвітньої діяльності. За умови збігу мотиву і мети виникає діяльність.

Аналіз зазначеного процесу переконує, що в структурі самоосвітньої діяльності (або компетентності) маємо виокремити такі взаємозалежні й взаємообумовлені компоненти: мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, організаційний та особистісно-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає наявність ціннісних орієнтацій особистості на оволодіння сучасними знаннями. *Практично-діяльнісний* – спрямований на добір відповідних видів і прийомів самостійної роботи (читання, спостереження, експеримент), володіння учнем «уміннями навчатися». Здатність особистості до планування, координації, самоуправління, самооцінювання результатів самостійної навчально-пізнавальної діяльності – нами виділено як *організаційний* компонент. *Особистісно-рефлексивний* компонент слугує одним із провідних складників освітнього саморуку учня і безпосередньо пов'язаний з пізнавальною самостійністю, вольовими та світоглядними якостями, ініціативністю, відповідальністю, науковим мисленням і натхненням особистості.

Висновок. Серед пріоритетів діяльності бібліотеки навчального закладу домінантним має бути цілеспрямована робота з розвитку інтелектуального потенціалу учнів. Залучення потенціалу інформаційно-освітнього середовища бібліотеки до додаткових форм організації навчання (спецсемінари, факультативи, гуртки, студії тощо) істотно активізує розвиток самоосвітніх можливостей не лише вихованців, а й педагогічних працівників. Констатовано, що сучасна бібліотека навчального закладу має функціонально забезпечувати відкритий і повноцінний доступ до інформації, цілеспрямовано формувати мотивацію самоосвітньої діяльності учнів і педагогів наданням певних інформаційних ресурсів – книжок, електронних посібників, електронних довідників, відеопрезентацій, періодики тощо. Обґрунтовано, що позитивні результати прогресивної бібліотечної діяльності забезпечуються поєднанням традиційних, усталених форм роботи з тренінговими та імітаційно-ігровими заняттями, навчальним проектуванням, виконанням творчих вправ (складання

тематичних інтелектуальних ігор, віршів, написання фантастичних оповідань тощо).

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язуємо з обґрунтуванням принципів та організаційно-педагогічних умов проектування інформаційно-освітнього середовища бібліотеки як складника інформаційно-освітнього простору навчального закладу.

Список використаних джерел

1. Бухлова Н. В. Сутнісний зміст поняття “Самоосвітня компетентність” / Н. В. Бухлова // Наук. скарбниця освіти Донеччини. – 2008. – № 1 – С. 4.
2. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Лузан Петро Григорович ; Нац. аграр. ун-т. – Київ, 2004. – 505 арк.
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Пед. думка, 2016. – 448 с. – (До 25-річчя незалежності України).
4. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України” [Електронний ресурс] : схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 219-р. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. – Назва з екрана.
5. Сухомлинський В. О. Павлицька середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ, 1977. – Т. 4. – С. 31–393.

I. A. Mosya,

PhD, senior researcher department of scientific and technical maintenance and introduction of computer technologies of the V. O. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine, Kiev, Ukraine

Formation of Pupils' Self-educational Competence by Means of Library Resources

The article focuses on updating the functions and tasks of the modern library of the educational institution, which leads to the definition of productive factors, conditions and technologies for developing students' intellectual potential through library resources. The main progressive directions of library work on formation of self-educational competence of students are outlined. Submitted a structural and logical scheme of the organization of self-educational activities of the student as a set of requirements and conditions that apply before the student i constitute the content of the subject of his self-education. The structural components of the self-educational competence of the student are characterized (motivational-value, practically-activity, organizational and personal-reflective).

Key words: library of educational institution, functions, self-educational competence, student, components, technologies.